

LA IMPORTÀNCIA IMMENSA DE LA LITERATURA

Joan Ferraté, crític de la realitat

Joan Ferraté s'ha jubilat. Després d'haver passat més de trenta anys ensenyant literatura en diverses universitats de Cuba i Canadà, ha tornat definitivament a Barcelona.

Normalment, al nostre país, la crítica navega entre la discussió de bar o sobretaula i l'enveja galopant entre els qui lluiten per convertir-se en funcionaris. Si algú aixeca la veu per denunciar la deplorable paràlisi de la nostra cultura, corre el risc de ser acusat de derrotista o botifler, i, en el pitjor dels casos, el seu comentari es tracta amb una absoluta i premeditada indiferència.

Joan Ferraté viu al marge de la febre per la subvenció: rep els diners del Canadà i la seva obra és prou important i rigorosa com perquè ningú no pugui buscar-li segones intencions. Quan parla no pontifica, senzillament, comenta el que per a molta gent constitueix una evidència i, com quan tradueix, aconsegueix de transmetre les seves idees d'una manera atípica, concreta i clara.

—*¿Com és que has tornat per instal·lar-te definitivament aquí?*

—Home, és una qüestió de final de carrera. Jo he viscut aquí no d'una manera continuada, però constantment, d'ençà que me'n vaig anar. ¿Coneixeu una mica la meua obra?

—*Sí. Hem llegit la traducció de La terra gastada, de T. S. Eliot, i Tretze de l'arxiu, de Cavafis, i un comentari sobre Josep Carner publicat a la revista Els marges. Ara bé, ens interessaria molt, a part de comentar la teua obra, conèixer les teves opinions sobre la cultura.*

—Jo he tingut l'avantatge que he viscut sempre fora del país, per tant, no he estat sotmès a moltes coses; quan dic sempre, vull dir d'ençà que vaig començar a tenir una vida professional, és a dir, d'ençà dels trenta anys. Vaig marxar l'any 1954, vaig passar set anys a Cuba, després me'n vaig anar al Canadà. El 1967 vaig tornar, em vaig comprar un pis; per tant, ja tenia un lloc on podia venir cada estiu. A més, tinc molts amics aquí, tinc relacions. Cap a l'any 1967 es va donar el cas que ja es podia pu-

realitat

Ha viscut sempre fora del país, i al seu voltant s'ha creat una mena de misteri. Joan Ferraté té idees ben pròpies i concretes, revulsives, en el camp de la cultura.

Xavier Montanyà/Sergi Pàmies

blicar fàcilment en català, i vaig publicar alguna cosa, encara que jo no sóc un escriptor dedicat, un escriptor que es vol fer un nom i una reputació, però sempre he volgut publicar el que m'interessava escriure, simplement perquè és bonic de veure impresa la feina feta, però mai amb cap altra finalitat. La meua capacitat creadora és mínima, encara que l'interès que tinc per la literatura és immens. És l'interès principal de la meua vida, i l'he cultivat fent crítica literària i fent poesia, plagiada la major part del temps.

—*¿Poesia plagiada...?*

—Sí, poesia traduïda. Els plagis estan confessats.

—*¿Per això els teus llibres de traduccions van firmats per tu?*

—Sí. Jo m'esforço perquè la traducció valgui la pena de ser llegida sense pensar en l'original. Això no és tan difícil com sembla, simplement cal fer un esforç perquè el text traduït tingui forma en català, una forma convincent. Que no calgui pensar: «Això potser és del poeta, segurament l'original diu una cosa que no està traduïda...» S'ha d'arribar a la perfecció encara més en la traducció que en l'obra original, on l'autor es pot permetre llibertats que la traducció no tolera.

—*¿Aleshores, totes les traduccions que s'han fet, les deus considerar molt limitades; les de Cavafis, per exemple?*

—Hi ha les de Riba i les d'un tal Solà. Les de Riba són admirables, però són diferents de les meves, en el

sentit que el to de la llengua és diferent. La llengua de Riba com a escriptor era diferent. Les d'en Solà són potineres des del punt de vista de la llengua. Justament Solà parteix de la idea que no cal esforçar-se, i sap el grec, i els seus errors no són mai errors d'intel·ligència del text original. De totes maneres, hi ha una badada immensa d'en Solà, hi ha una paraula grega, «time», que vol dir «honor», i que escrita en alfabet llatí s'escriu exactament igual que «time» en anglès; doncs, en el text de Solà surt «temps», en comptes d'«honor». Això, però, també m'hauria pogut passar a mi.

—*¿Quins projectes tens per fer aquí?*

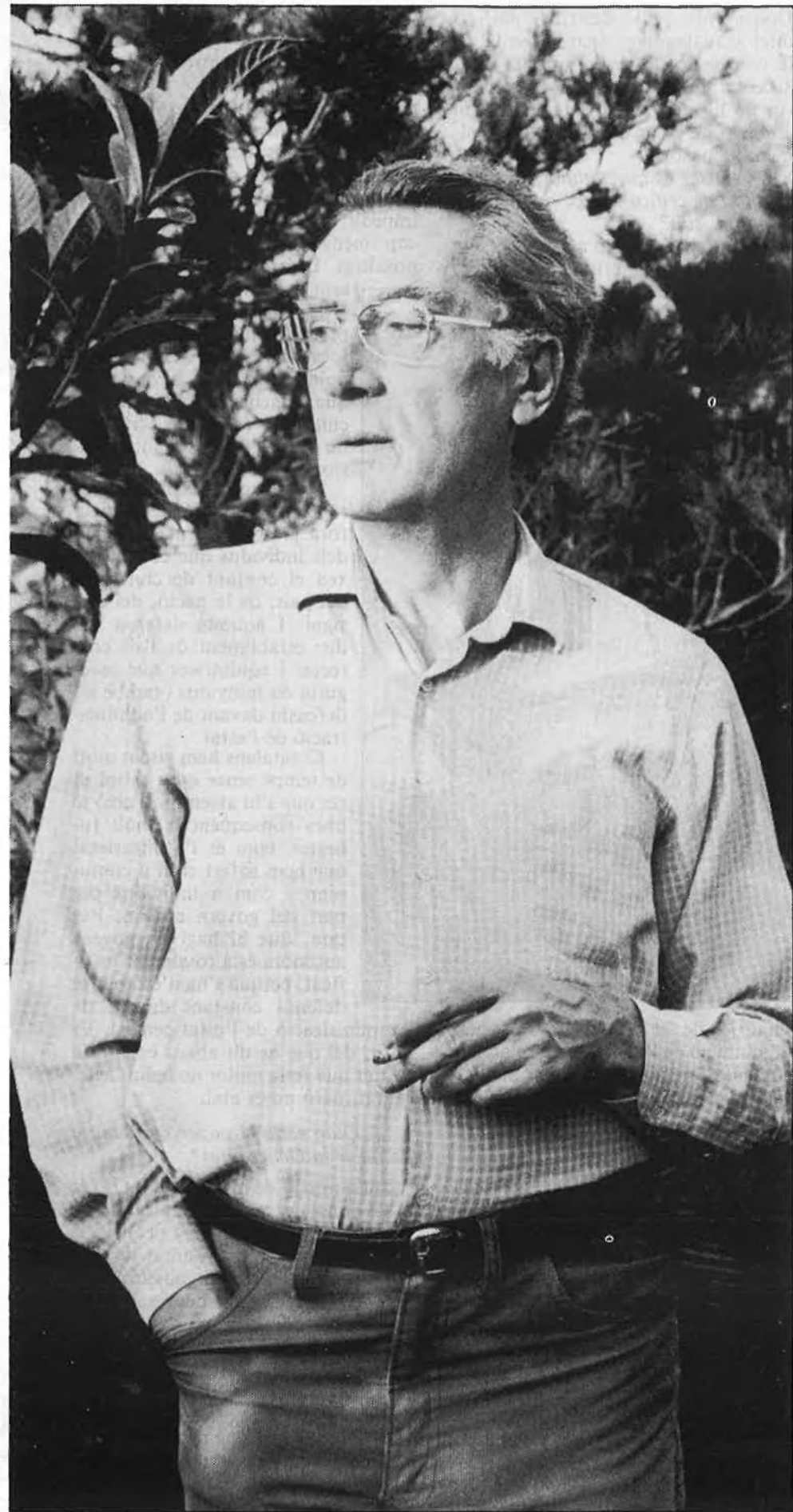
—Jo tinc una qüestió pendent, que és publicar el comentari que ha d'anar amb la meua edició d'Ausiàs Marc. Com que la gent d'aquest país va adormida, s'ha de ser bastant agressiu i dir: «Això és això», i el meu és un text net, sense cap grumoll de fosc i del qual un dia o un altre publicaré el comentari. Això és una cosa que em donarà molta feina, perquè jo no escric a estones. Quan m'hi poso, he de començar i acabar; per tant, potser hauré de passar un any o dos tancat fent aquesta feina.

—*Aquests darrers anys, ¿has seguit les coses que s'han anat publicant de poesia i prosa?*

—No. Decididament, no puc pas dir que les hagi seguides. Tinc, però, molta curiositat. No és que me'n desentengui, el que passa és que, quan agafo un llibre actual, començo a llegir-lo i no em satisfà, i aleshores el deixo. Sobretot la poesia.

Hi ha una convenció de la literatura catalana que diu que la poesia és el gènere més important, i em sembla que això és un error cultural greu. Sembla que allò important sigui tenir uns quants bons poetes i amb això ja ens salvem, i això és una equivocació terrible que capgira la cultura catalana demostrant que no té fonaments seriosos.

I com que hi ha aquesta idea, aleshores els escriptors amb més ambició pública es llancen a fer versos. Ac-

«Cal que una traducció sigui vàlida sense pensar en l'original».

tualment, em sembla que la poesia catalana és un desastre. Hi ha algun bon poeta a un nivell relativament modest, llegible. Puc esmentar Narcís Comadira o algun altre. Es dona el cas que són amics meus. En Narcís Comadira té una ambició bastant privada, ara té una posició, però s'ha passat molts anys pintant, escrivint versos, cuinant molt bé... És a dir, que no ha fet cap entrada en el món literari, mostrant una ambició urgent d'establir-se com a persona important, i això ja és un bon indicatiu. Però n'hi ha molts que des del primer dia volen ser primeres figures, i es donen colps de colze i puntades de peu...

—¿I quina responsabilitat en tenen els crítics?

—Els crítics són uns desgraciats. L'única cosa que saben fer són llistes d'autors de cada generació, un catàleg. I sembla que sigui molt més important saber qui és a la llista i qui no hi és, cosa que és motiu d'intrigues, enveges. I quan no se satisfan fent llistes, no passen de donar una indicació dels corrents històrics que justifiquen que es parli d'un grup de poetes, però jo no he vist mai que analitzin el poeta. El discuteixen com a professors de literatura. És absolutament lamentable l'ordre d'observacions que poden fer sobre un poeta. Si compten la quantitat de metàfores, això no vol dir res. Un bon crític ha de llegir, pensar el que ha llegit i explicar-se, comunicant amb el lector de manera que el seu article s'entengui. Aquesta feina que es fa no és la de crític, és feina de patum, de comissari de la cultura. Els crítics que hi ha no es veuen a ells mateixos sinó com a comissaris de la cultura. I quan fan llistetes, la primera que fan és la dels poetes, i això, actualment, no està gens justificat. També hi ha gent que escriu prosa, novel·listes, autors de contes, que són molt més atractius des del començament. Val molt més la pena parlar d'una novel·la de Mercè Rodoreda o d'un llibre de contes de Quim Monzó. Això sí que val la pena.

—¿No creus que amb això es pretèn insistir en una falsa tradició de poesia?

—Es dona el cas, i això és veritat, que els grans escriptors catalans després de Maragall fins a la generació actual han estat poetes: Carner, Guerau de Liost, Riba, Foix...

—¿I l'Espriu?

—L'Espriu no és un gran poeta i la importància que s'ha donat a la seva

poesia és un dels primers indicis de l'error en què ens volen fer viure. És molt interessant com a escriptor, encara que per moltes raons no va escriure tot el que hauria volgut, però el que va escriure és suficient perquè tingui una categoria enormement respectable, però no pas com a poeta. A la seva poesia hi ha coses isolades que són interessants: els poemes satírics de *Les cançons d'Ariadna*, per exemple, i això estaria molt bé afegit a l'obra principal, que són els contes, les narracions, la *Primera història d'Esther*. Però els crítics necessitaven un poeta de la generació de l'Espriu, i entre Espriu, Vinyoli, Màrius Torres, Rosselló Porcel, que podria haver estat molt bo, però va morir jove, es van quedar amb l'Espriu. La competència és entre Vinyoli i Espriu. Doncs bé, posats a buscar un poeta, és millor Vinyoli que l'Espriu. Els dos darrers llibres d'en Vinyoli són esplèndids, encara que hagi estat un poeta molt irregular. Ara, necessitaven un poeta explotable, i l'Espriu, el van explotar amb la política, amb *La pell de brau*, que és un llibre infecte, horrible, repugnant, vomitiu, i en el fons, per a la política catalanista, nacionalista, no serveix, perquè és un llibre espanyolista.

Una de les hipocresies d'aquest país és pretendre que no formem part d'Espanya. És clar que formem part d'Espanya. És una cosa secular i inevitable.

—¿Què penses de Vicent Andres Estellés?

—Sí, aquest és decididament bo. Molt irregular també. Sembla que vulgui publicar tot el que escriu, i això no pot ser. Jo el vaig llegir quan va començar a publicar, cap als anys 50, i el seu *Donzell amarg* em va agradar moltíssim. Ja aleshores el vaig considerar com un poeta important, i perdoneu que em faci l'article, però que consti que l'Estellés va ser considerat als anys 70 perquè necessitaven algú i van trobar-lo, però ja existia als anys 50.

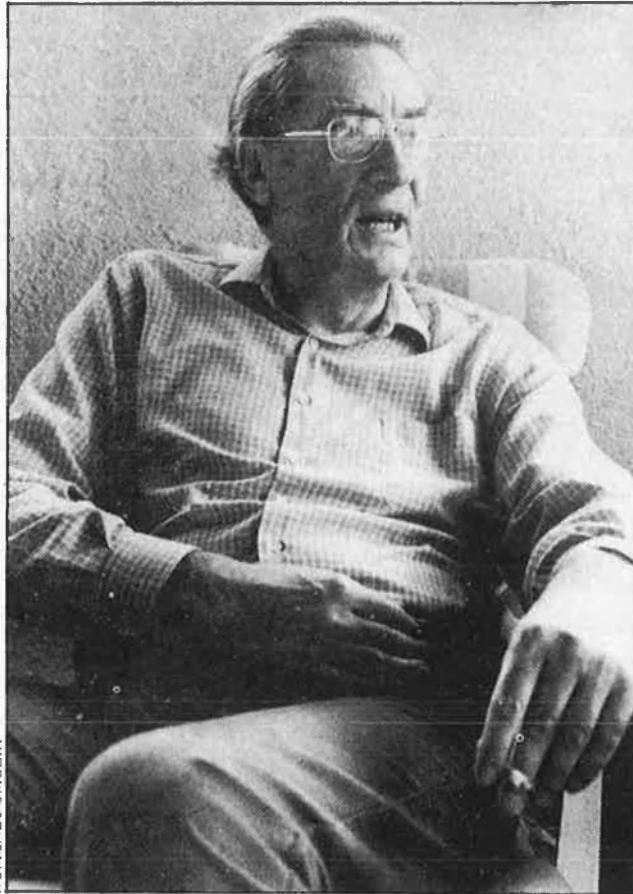
—¿Quin paper creus que juga actualment la intel·lectualitat?

—Em sembla que els escriptors compten que els ha arribat l'hora de beneficiar-se de la repartidora que és la Generalitat. Els escriptors hi són només per acreditar-se com a tals.

Doncs no, cal destruir edificis intel·lectuals sòlids, anar més enllà de la convenció, de tot el que ha estat acceptat, de les mitges idees. Ara, però, no hi ha ambició imaginativa ni ambició de crear móns literaris realment valuosos.

—¿Potser és que tampoc no hi ha un punt de crítica d'ençà que els han donat un sou?

—Per començar, jo no sé si serveix d'alguna cosa la crítica; la crítica,

DOMÈNEC UMBERT

l'haurien de fer els escriptors. Aquesta inhibició de l'escriptor en relació al comentari de la seva feina és absolutament deplorable. Potser ve del fet que els escriptors es veuen abans que res com a competidors en aquesta feina de figurar a les llistes, de rebre diners... per tant, val més callar. Sembla que només serveixen perquè puguem dir: tenim 52 poetes majors i 300 menors. Si només es tracta d'això, més val no parlar del col·lega. Ara bé, l'escriptor ambició parlarà del col·lega per comentar-lo, per entendre'l, per comunicar-se. Això hauria de ser una festa —per dir-ho amb un terme una mica carrincló— de comunicació, de diversió amb la feina literària. Si algú treu un llibre que té certa gràcia, aleshores l'altre, que sap escriure, que ho digui, que expliqui quina mena de gràcia té i per

què. Els crítics que hi ha ara no passen de ser uns analfabets i, en el millor dels casos, uns professors sense gust per la literatura.

—I en aquesta situació, ¿quina responsabilitat tenen els polítics?

—Els catalans, com els valencians, que tenim govern, com a col·lectivitat, hauríem de fer tot el possible per impedir que la Generalitat tingués cap mena de poder en relació a nosaltres. És a dir, resistència constant davant del poder polític, que se'ns vol imposar amb pretextos molt sovint falsos i jocs bruts de la política. Els polítics tenen la seva feina, que la facin, però la feina dels ciutadans és resistir, criticar, no tolerar abusos ni intrusions.

L'estat, cal acceptar-lo, però la seva missió de justícia fóra la de defensar cadascun dels individus que constitueixen el conjunt de ciutadans del país, de la nació, del que sigui. I aquesta defensa vol dir: establiment de lleis correctes i equitatives que assegurin els individus i també els defensin davant de l'administració de l'estat.

El catalans hem viscut molt de temps sense estat propi ni res que s'hi assembli, i això té unes conseqüències molt funestes, com és l'arbitrarietat que hem sofert com a comunitat i com a individus per part del govern central. Per tant, que hi hagi un govern autònom està totalment justificat, perquè s'ha d'establir la defensa constant davant de l'administració de l'estat central. És a dir, del que he dit abans es podria deduir que seria millor no tenir Generalitat, però no és així.

—¿Quin seria el paper que hauria de jugar la Generalitat?

—La missió de la Generalitat no és la de donar forma a la vida catalana. La vida catalana té forma pròpia i la tindrà només com a resultat de l'esforç dels catalans. La missió de la Generalitat seria la de defensar les llibertats de cadascun dels catalans i la de situar Catalunya dins del context d'Espanya, perquè els castellans són uns desgraciats i no sabran mai que Catalunya existeix. I no tenen per què saber-ho, perquè ningú no els ho demana. Ho ignoraran mentre Catalunya no estableixi com a col·lectivitat el fet de la seva existència.

Ara pensem en la massa de població que viu en aquest país, ¿per què han de pensar en Catalunya? I si dic que són uns desgraciats, és perquè fins i tots els castellans que viuen aquí, mentre no els despertin, no ho sabran tampoc.

Això és una de les coses més vergonyoses de la cultura d'aquest país —vull dir d'Espanya—, que fins i tot als intel·lectuals castellans que viuen aquí, que fan esforços per parlar l'anglès amb correcció, no se'ls ha acudit mai d'aprendre el català. Tenen potser un diccionari català, i uns amics que parlen català, però res més. No compten amb el fet que el català és una llengua tan funcional com qualsevol altra llengua de les que circulen pel món. I amb això no hi ha res a fer. És un fet establert. I com que tots els catalans parlen el castellà, ells no saben res de tot el que no sigui castellà, perquè no en tenen cap necessitat, res no els obliga. En canvi, nosaltres, hem d'adonar-nos a cada moment que els castellans existeixen. Que consti que jo no tinc absolutament res contra els castellans; senzillament, descriu una situació que és conseqüència del fet que hi ha castellans i catalans. I com que la cultura catalana tampoc no existeix d'una manera articulada, forta, tampoc no en poden veure res.

—Tornant a la idea inicial de la pregunta, ¿quina responsabilitat tindria la Generalitat sobre el fet que segueixi sense existir una cultura catalana?

—Mireu, hi va haver un moment que el senyor Rigol, que té un càrrec i jo no sé qui és, es va queixar que en aquesta gran festa que van fer a Bèlgica —Europàlia— Catalunya havia estat maltractada. I l'home va dir que per dificultats administratives invencibles no hi va haver manera d'organitzar una cosa que ell pensava organitzar. Paral·lelament a Europàlia, volia fer una mena de *juerga* catalana, dedicada a homenatjar uns quants catalans universals. Bé, no en va anomenar cap, de català universal. Doncs resulta que jo vaig a Brussel·les a fer una conferència sobre Carner. Si el senyor Rigol es despenja amb la idea que Catalunya hi estava mal representada perquè no va ser ell qui es va encarregar de demanar-me que anés a Brussel·les, doncs, per a mi, aquest senyor és un barrut. És a dir, ell no té res a veure amb Carner o amb la cultura catalana de la manera que jo hi tinc a veure. Jo no sóc ningú, des del meu propi punt de vista,

però que em digués que no sóc ningú i que no té cap significació que jo anés a Brussel·les per fer aquesta conferència, això no ho accepto de cap manera.

Això és un exemple del que convindria que no fes la Generalitat. La Generalitat no pot assumir la defensa de la promoció de la cultura catalana, quan és incompetent en aquestes matèries, és a dir, el senyor Rigol ha demostrat que és un incompetent pel simple fet d'haver-se'n queixat. Vaig repassar el programa d'Europàlia i Catalunya va ser-hi molt ben tractada. Hi hagué una sessió completa dedicada a la poesia catalana, la Maria del Mar Bonet, el Tete Montoliu, que hi va anar amb un que té un nom castellà i per tant ja el deuen considerar un corromput, i botifler... i no hi ha dret.

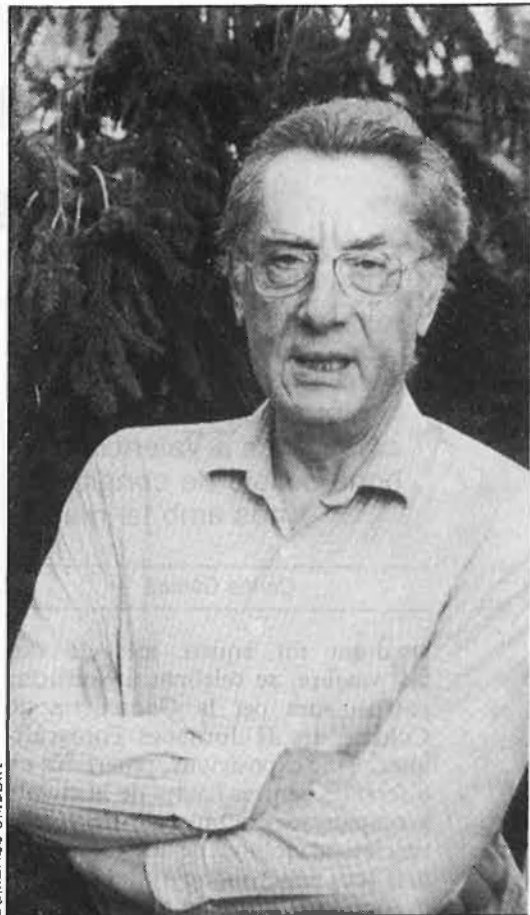
La llista de coses catalanes a Europàlia va ser considerable, suficient, vaja. Consti que els castellans també se'n queixen, no pas del fet que hi hagués catalans, però sí perquè no hi hagués hagut *movida*. Aquesta falta de cultura que hi ha a Catalunya també és a Espanya, el que passa és que a Espanya és com a resultat d'un desastre històric.

—Hi ha un convenciment que Catalunya és més Europa que Saragossa o Múrcia, que s'està venent i que és una mena de complex de superioritat, ¿què en penses?

—No hi ha cap raó per creure-ho. La cultura catalana és una cultura molt sòlida a nivell de la llengua i a nivell dels costums quotidians, però, a part d'això, no hi ha res.

Justament, abans em preguntàveu què vull fer, doncs vull verificar, perquè sempre convé precisió, aquesta cosa sorprenent que és que els escriptors medievals importants són mallorquins o valencians. De catalans, només n'hi ha un parell o tres, i d'una importància relativa. Hi ha Ramon Muntaner, que és un cronista; Bernat Metge, que és un secretari del rei, i un capellà que és Eiximenis. Muntaner té cara i ulls, i el pots llegir per divertir-te, però no pas els altres dos.

En canvi, Joanot Martorell sí que es pot llegir i Ausiàs Marc, i, fent un esforç considerable, fins i tot Ramon Llull. Són vàlids, no hi ha cap dubte. Aquí faran llistes de poetes, però escriuen en provençal i, d'altra banda, ¿de què els serveixen aquests poetes? Al segle XV hi havia quatre burgesos a Barcelona que feien una poesia dolentíssima, espantosa... No hi ha res,

DOMÈNEC UMBERT

«La gent d'aquest país viu adormida, i has de ser ben agressiu».

és un desert. Bé, hi ha quatre jueus que no dubto que són enormement respectables, que van fer ciència a Barcelona al segle XIII, però eren jueus, no eren pas catalans. El que vull dir és que no hi havia una cultura científica, una cultura filosòfica. No hi havia res.

Al segle XVI, quan tots els espanyols van decidir oblidar la seva llengua particular, la seva tradició cultural particular, els valencians van fer moltíssimes coses escrivint en castellà, però la cultura hi era, és a dir, canvien de llengua, però no abandonen la cultura. De catalans, no n'hi ha cap. Sí, el senyor Joan Boscà, un home a qui tinc un agraïment immens perquè, sense ell, potser Ausiàs Marc s'hauria perdut, però és únic. A València hi ha teòlegs, historiadors, dramaturgs, poetes i una activitat cultural considerable. A Catalunya, res, el rector de Vallfogona, Pere Serafi i poca cosa més.

El punt més important no és la cultura literària, sinó la cultura sense especificació, la cultura intel·lectual, i, d'aquesta, no n'hi ha hagut mai a Catalunya. □